

Determinanty postrzegania kwestii etycznych w zawodzie księgowego – perspektywa studentów

Anna Dyhdalewicz

Politechnika Białostocka, Wydział Inżynierii Zarządzania

e-mail: a.dyhdalewicz@pb.edu.pl

Renata Gmińska

Wyższa Szkoła Bankowa, Wydział Biznesu

e-mail: rgminska@wsb.gda.pl

Katarzyna Sokołowska

Wyższa Szkoła Bankowa, Wydział Informatyki i Nowych Technologii

e-mail: ksokolowska@wsb.gda.pl

DOI: 10.24427/az-2023-0011

Streszczenie

Celem artykułu jest identyfikacja czynników wpływających na etykę osób zajmujących się rachunkowością oraz odpowiedź na pytanie: czy deklarowane przez badanych studentów czynniki, które według nich determinują ich etyczne postępowanie, oddziałują na prawdopodobieństwo unikania przez nich nieetycznych zachowań podczas wykonywania czynności z dziedziny rachunkowości. W artykule wykorzystano krytyczną analizę literatury przedmiotu oraz pilotażowe badania własne w zakresie etyki zawodowych księgowych z perspektywy studentów zajmujących się rachunkowością, w szczególności motywów ich nieetycznego zachowania i czynników wpływających na ich etyczne postępowanie. W opracowaniu wyników badań ankietowych wykorzystano metody ilościowe. Przegląd literatury pozwolił na wskazanie czynników egzogenicznych i endogenicznych warunkujących podejmowanie decyzji etycznych. Wyniki badań wskazują na wpływ czynników, takich jak wartości osobiste i czynniki demograficzne na nieetyczne postępowanie badanych studentów, niezgodne z systemem wartości przyjętym w Kodeksie Zawodowej Etyki w Rachunkowości. Wnioski mogą stanowić inspirację do dalszych badań w obszarze etyki zawodowej i postaw etycznych w środowiskach studenckich.

Słowa kluczowe

determinanty etycznych zachowań, etyka zawodowa, osoby zajmujące się rachunkowością, studenci

Wstęp

Ekspansja problematyki etyki w różnych dziedzinach życia gospodarczego doprowadziła do podjęcia refleksji nad wymiarem etycznym w kontekście rachunkowości. Do intensyfikacji badań z obszaru etyki w rachunkowości przyczyniły się głośne skandale związane z nadużyciami finansowym w amerykańskich korporacjach i rosnącą świadomością wagi etyki w praktyce rachunkowości [Rzepka i Wójtowicz, 2018, s. 127-128; Kotyla i Hyży, 2021, s. 125; Poje i Groff, 2022, s. 451]. A. Kamińska-Stańczak i S. Silska-Gembka dokonały podsumowania i oceny aktywności badawczej polskich autorów w dziedzinie etyki rachunkowości [Silska-Gembka i Kamińska-Stańczak, 2020; Kamińska-Stańczak i Silska-Gembka, 2021]. Ich zdaniem [Kamińska-Stańczak i Silska-Gembka, 2021, s. 129] „Etyka w rachunkowości jako obszar badawczy znajduje się obecnie dopiero na etapie rozwoju. Zauważa się przy tym rozproszenie zainteresowań badawczych”. Najczęściej problematyka dociekań naukowych polskich autorów koncentrowała się w obszarze etycznych lub nieetycznych zachowań, identyfikacji motywów, przyczyn i skłonności do nieetycznych zachowań. Kolejne obszary tematyczne to znajomość lub znaczenie kodyfikacji standardów etycznych, przydatność edukacji w zakresie etyki, wartości etyczne w profesji księgowej oraz wpływ etyki na wiarygodność sprawozdawczości finansowej. Analiza dorobku publikacyjnego potwierdza koncentrację autorów na podejściu do etyki w rachunkowości z perspektywy etyki zawodowej, w szczególności jako etykę profesji księgowego oraz roli kodeksów etyki zawodowych księgowych [Kalinowska i Kalinowski, 2014; Nowak, 2018, s. 99; Rzepka i Wójtowicz, 2018]. Zdecydowana większość badań empirycznych opierała się na nielosowym doborze próby, miała charakter ankietowy, gdzie w połowie przypadków grupę badawczą stanowili studenci kierunków ekonomicznych. W sposób formalny, na poziomie ustawowym i w regulacjach samorządów zawodowych, kwestie etyki osób zajmujących się rachunkowością opisano bądź wskazano jedynie dla biegłych rewidentów. Pozostałe osoby, czyli przede wszystkim księgowi, same określili dla siebie zasady etyczne w Kodeksie Zawodowej Etyki w Rachunkowości przyjętym przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce [Garstka, 2014, s. 62]. Etyka zawodowa powiązana jest z moralnością, kodeksy etyki zawodowej odnoszą się również do cech ludzkich, cnót człowieka,

zasad moralnych. Rozważania etyczne kwestii zawodowych muszą dotyczyć również takich problemów, jak problem sumienia [Czerniawska i Szydło, 2020]. Konieczne jest podkreślanie znaczenia sumienia pracownika, szczególnie w zawodzie księgowego, który jest zawodem zaufania publicznego [Garstka, 2014, s. 65, 67]. „Tworzenie sobie wizerunku człowieka etycznego poprzez manipulację nie uda się wśród ludzi o wysokiej moralności i prawym sumieniu. Podobnie manipulacje mające na celu ich zdyskredytowanie zostaną zdemaskowane” [Garstka, 2014, s. 71]. M. Cieciora zwraca uwagę, że w rozważaniach na temat etyki w rachunkowości, umiejscawia się w centrum analizy człowieka jako istotę emocjonalną. Dlatego też tłem dla prowadzonych rozważań na temat etyki w rachunkowości stał się rozwijający się w wielu dyscyplinach naukowych nurt psychologiczny zwany behawioryzmem. Autorka podkreśla znaczenie odpowiedzialności moralnej człowieka w kształtowaniu rzeczywistości gospodarczej [Cieciora, 2015, s. 19].

W ramach problematyki nieetycznego postępowania identyfikowane są moralne i potencjalnie nieetyczne zachowania osób zajmujących się rachunkowością, czynniki determinujące zachowania księgowych. Analizuje się motyw i bodźce nieetycznego postępowania, a także rozpatruje się kwestie etyki w rachunkowości przez pryzmat sumienia, cnoty lub moralności [Dyhdalewicz i Gmińska, 2019; Silska-Gembka i Kamińska-Stańczak, 2020]. Dokonany przegląd literatury i opublikowanych dotychczas wyników badań empirycznych zainspirował autorki do zajęcia się tematem czynników determinujących (nie)etyczne zachowania osób zajmujących się rachunkowością. W tym celu autorki wykorzystały przeprowadzone w 2018 roku pilotażowe badanie empiryczne w zakresie etyki zawodowych księgowych z perspektywy studentów zajmujących się rachunkowością, głównie w zakresie motywów ich nieetycznego zachowania i czynników wpływających na ich etyczne postępowanie.

Celem artykułu jest identyfikacja czynników wpływających na etykę osób zajmujących się rachunkowością oraz odpowiedź na pytanie: czy deklarowane przez badanych studentów czynniki, które według nich determinują ich etyczne postępowanie, oddziałują na prawdopodobieństwo unikania przez nich nieetycznych zachowań podczas wykonywania czynności z dziedziny rachunkowości. W badaniu sprawdzone zostanie również, czy na deklarowane przez respondentów zachowania mają wpływ czynniki demograficzne.

Aby osiągnąć postawiony cel badawczy wykorzystano krytyczną analizę literatury przedmiotu raz wspomniane wcześniej pilotażowe badanie empiryczne przeprowadzane przy użyciu techniki PAPI. W opracowaniu wyników badań ankietowych wykorzystano metody ilościowe. Do zbadania zależności pomiędzy zmienną zależną – wybór postępowania, która była zmienną dyskretną, a zmiennymi obja-

śniąjącymi wybrano model logitowy - w przypadku, gdy ta zmienna przyjmowała dwie kategorie oraz wielomianowy uporządkowany model logitowy w przypadku, gdy przyjmowała więcej niż dwie kategorie.

1. Czynniki determinujące etyczne zachowania jednostki

Opierając się na literaturze przedmiotu [Beu i in. 2003; Chudzicka-Czupała, 2013; Anwar i Shah 2017; Szydło 2017; Rzepka i Wójtowicz, 2018; Dyhdalewicz i Gminska, 2019; Yamin. 2020; Maruszewska, 2020; Casali i Perano 2021; Baud i in., 2018; Poje i Groff, 2022; Smith i in., 2023] można stwierdzić, że etyczne zachowanie się człowieka zależy od bardzo wielu czynników. Tab. 1 prezentuje wybrane modele etycznego zachowania się człowieka w organizacji. Wymienione modele podkreślają indywidualne uwarunkowania zachowań etycznych w pracy (własny system wartości, cechy osobowości), cechy organizacji lub cechy samej kwestii etycznej. Wskazują także na psychologiczne, społeczne i organizacyjne źródła moralnych zachowań człowieka w miejscu pracy. Zdaniem Chudzickiej-Czupały [2013, s. 247] „Wpływu jednych i drugich na zachowanie się jednostki nie da się oddzielić oraz jednoznacznie określić”.

Według A. Karmańskiej samoocena zachowań osoby zajmującej się rachunkowością jako etycznych lub nie, zależy od [Karmańska, 2016, s. 36]:

- czynników egzogenicznych, wynikających z różnego rodzaju kodeksów, norm prawnych opracowanych przez ekspertów z różnych dziedzin;
- czynników endogenicznych, związanych z wewnętrznym (osobowym) kodeksem uwarunkowanym wychowaniem, środowiskiem i otoczeniem (naturalnym i ekonomicznym), w którym kształtuje się osobowość i utrwalają pewne cechy charakteru.

Pierwsza grupa czynników to przystosowanie do zbioru reguł i norm etycznych adresowanych do osób zajmujących się zawodowo rachunkowością na płaszczyźnie praktyki, nauki i dydaktyki. Przestrzeganie zasad etycznych wynika z obowiązujących w praktyce rachunkowości norm prawnych. Sankcje ustawowe uznaje się także za dodatkowy bodziec osłabiający zachowania nieetyczne. Etyka zawodowa to zbiór dominujących wartości i norm, które określają zachowanie etyczne w działalności wynikającej bezpośrednio z wykonywanego zawodu, w relacjach społecznych wewnątrz organizacji, w relacjach społecznych w otoczeniu organizacji. Etyka jest jednym z elementów kultury organizacji [Kalinowska i Kalinowski, 2014, s. 79; Szydło, 2018]. Normy i wartości przedstawicieli danej społeczności są zawierane w kodeksach etycznych. Określają one, w jaki sposób, z moralnego punktu widzenia, powinni zachowywać się przedstawiciele określonego zawodu. Z jednej strony Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości (KZEWR) wyznacza ramy

etycznego zachowania osób wykonującym zawód księgowego lub inny w dziedzinie rachunkowości. Nie daje on jednak gwarancji rzetelnego wykonywania zawodu i w praktyce dochodzi do wielu zachowań nieetycznych. Z drugiej strony negatywne zachowania etyczne wynikają także z naturalnego dla człowieka dążenia do maksymalizacji korzyści własnych, indywidualnych cech osoby wykonującej zawód księgowego. Stąd też druga grupa czynników obejmuje własny, indywidualny system wartości.

Tab. 1. Wybrane teoretyczne modele i czynniki warunkujące podejmowania decyzji etycznych

Autor modelu	Czynniki budujące etyczne zachowania
Model RESTA (1999)	Model podkreśla procesualność i etapowość podejmowania decyzji etycznych. Zachowanie etyczne jako złożony proces, współtworzony przez komponenty emocjonalne i poznawcze. Składowe procesu to: 1. Uznanie sytuacji za problem etyczny – dostrzeżenie w niej etycznego dylematu, 2. Ocena etyczna – wynikające z oceny sytuacji, związane z wartościami człowieka, z poczuciem ich pogwałcenia, prowadzące do pewnych ustaleń na temat właściwego kierunku działania, 3. Intencje etyczne – wybór określonych działań, 4. Etyczne zachowanie się – wprowadzenie intencji w życie, zrobienie tego, co jednostce wydaje się moralnie słuszne
Model AJZENA (1991)	Model odzwierciedla wielość uwarunkowań zachowań etycznych człowieka w organizacji. Kluczowym pojęciem obecnym w omawianej teorii jest pojęcie postawy. Postawa wobec danego zachowania jest warunkowana przekonaniami behawioralnymi, czyli oceną szans na pojawienie się określonych konsekwencji danego działania i oceną tych konsekwencji. Subiektywne normy i postrzegana kontrola zachowania to kolejne istotne czynniki
Model TREVIÑO (1986)	Na etyczne wybory wywierają wpływ takie cechy jednostki (czynniki indywidualne), jak siła ego (siła woli, nieustępliwość), zależność od pola (cecha wynikająca ze sposobu funkcjonowania poznawczego) i umiejscowienie kontroli wzmocnień (postrzeganie źródeł zdarzeń). Model zakłada także wpływ czynników zewnętrznych na decyzje człowieka w kwestiach moralnych. Zalicza do nich uwarunkowania środowiskowe, związane z organizacją, w jakiej jednostka jest zatrudniona (bezpośredni kontekst organizacyjny, kulturę danej organizacji i cechy wykonywanej pracy)
Zintegrowany model FERRELLA, GRESHAM, FRAEDRICHA (1989)	Aspekt deontologiczny, który odnosi się do ewaluacji postaw i zachowań ludzkich w kontekście ich sprawiedliwości i zgodności z powszechnie przyjętymi normami społecznymi, gdzie ocena odnosi się do wymiaru ich „słuszności – niesłuszności”, oraz w aspekcie teleologicznym, wyjaśniającym zjawiska i zachowanie przez odniesienie ich do relatywnego „dobra – zła”
Model JONESA	Etyczne wybory mogą zależeć nie tylko od cech pracownika czy klimatu

Autor modelu	Czynniki budujące etyczne zachowania
(1991)	etycznego panującego w danej organizacji, lecz także od właściwości samej sprawy, która podlega etycznej ocenie, a także oceny przewidywanych konsekwencji sytuacji. Wpływ mają także czynniki organizacyjne (dynamika grupy, czynniki związane z władzą i procesy socjalizacyjne)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Chudzicka-Czupała [2013, s. 93, 94, 96, 97, 99].

Wartości osobiste można zdefiniować jako „pożądane transsytuacyjne” cele o różnym znaczeniu, które służą jako zasady przewodnie w życiu ludzi [Mubako i in., 2020, s. 163]. Ludzie o różnych hierarchiach wartości mogą inaczej postrze- gać docelowe zachowania. Osobiste wartości znacząco wpływają na ich zachowa- nie etyczne.

Wiele badań [Cohen i in. 1998; Keller i in., 2007; Fagbemi, 2020] wykazało wpływ na zachowanie etyczne czynników demograficznych, takich jak: wiek, płeć, doświadczenie zawodowe i staż pracy. Argumentowano, że czynniki demograficz- ne mają wpływ na zachowanie etyczne, ale wyniki były niespójne. Na przykład wiek jest zmienną, dla której wyniki empiryczne różnią się w poszczególnych ba- daniach. Niektóre badania dowodzą, że związek między wiekiem a oceną etyczną jest pozytywny podczas, gdy inne badania pokazują, że młodsi ludzie dokonują bardziej surowego osądu etycznego niż osoby starsze. Jeszcze inne badania nie wykazują istotnego związku między wiekiem a osądem etycznym. Badacze tematu zwracają także uwagę, w jaki sposób perspektywy etyczne danej osoby są powią- zane z płcią [Cohen i in., 1998; Suryaningrum i in., 2013; Fagbemi, 2020, s. 42]. Wiele badań skupia się na innych determinantach, takich jak poziom wykształce- nia, kultura, a nawet pochodzenie etniczne i religijność, a także różne kierunki studiów w dziedzinie biznesu [O’Leary i Hannah, 2008; Mubako i in., 2020]. Wy- niki badań sugerują, że istnieją różnice w indywidualnych standardach etycznych w zależności od płci, poziomu wykształcenia (absolwent vs licencjat), religijności i pracy [Keller i in., 2007; Suryaningrum i in., 2013]. Zrealizowane badania poka- zały także, że nauczanie poprawia umiejętność rozumowania etycznego i pozy- tywnie wpływa na etyczne podejmowanie decyzji [Cagle i Baucus, 2006]. Waż- ność etyki wśród praktyków jest większa niż wśród studentów, znaczenie etyki wzrasta wraz z wiekiem oraz etyka wśród zawodowych księgowych istotniejsza niż wśród ludzi biznesu [Gurvitch i in., 2017].

Zrozumienie czynników kształtujących standardy etyczne przyszłych księgo- wych pomoże instytucjom edukacyjnym w opracowaniu odpowiedniego programu nauczania etyki, a firmom w opracowaniu odpowiednich szkoleń etycznych dla swoich pracowników. Niewprowadzenie odpowiednich standardów etycznych

w miejscu pracy z całą pewnością utrudni uświęcone tradycją zaangażowanie tej profesji w służenie interesowi publicznemu [Keller i in., 2007].

2. Metodyka badań

Problemem badawczym jest próba odpowiedzi na pytanie: Czy czynniki takie jak wartości osobiste i czynniki demograficzne mają wpływ na nieetyczne postępowanie badanych studentów, niezgodne z systemem wartości przyjętym w KZEW R.

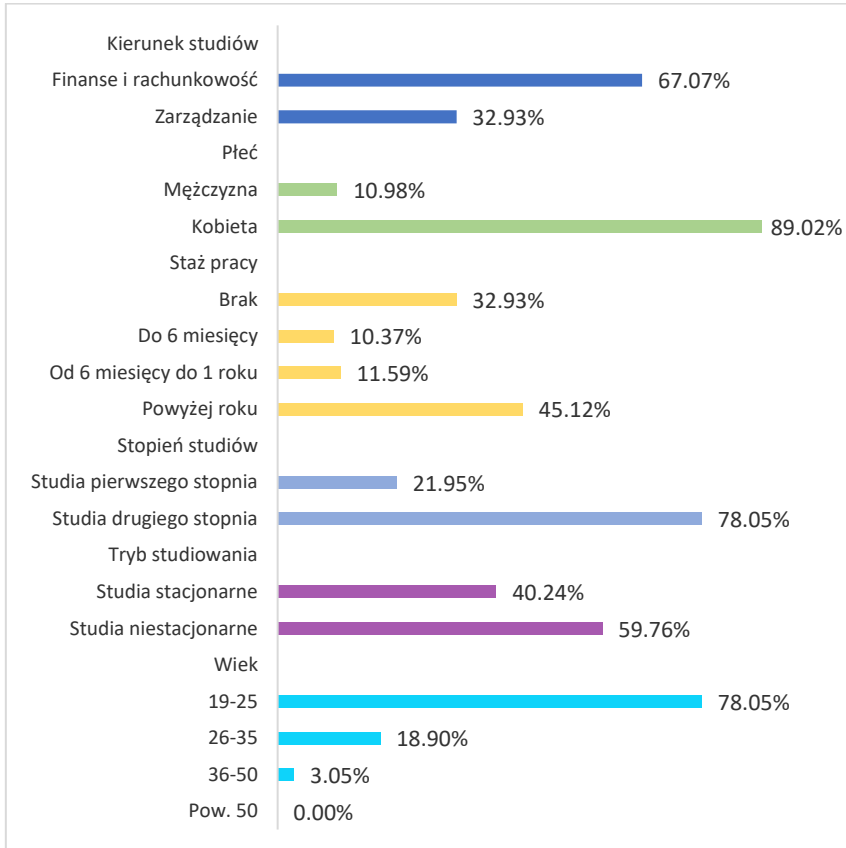
W artykule będą testowane następujące hipotezy:

1. Siła wpływu analizowanych czynników na prawdopodobieństwo wyboru nieetycznego postępowania zależy od rodzaju czynnika oraz od rodzaju badanego postępowania.
2. Siła wpływu czynników demograficznych na prawdopodobieństwo wyboru nieetycznego postępowania zależy od rodzaju czynnika oraz od rodzaju badanego postępowania.

W artykule wykorzystano dane zebrane w 2018 roku za pomocą kwestionariusza ankietowego wśród studentów Politechniki Białostockiej Wydziału Inżynierii Zarządzania i Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku. Badanie miało charakter pilotażowy z wykorzystaniem techniki PAPI. Przekazano 182 ankiety i otrzymano 164 prawidłowo wypełnione kwestionariusze. Charakterystykę próby badawczej przedstawiono na rysunku 1.

Wśród 164 przebadanych było 110 studentów kierunku Finanse i Rachunkowość z Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku (około 67% ogółu badanych) oraz 54 studentów kierunku Zarządzanie ze specjalnością Finanse i Rachunkowość z Politechniki Białostockiej (około 33% ogółu respondentów). W grupie badanych:

- dominowali studenci studiów drugiego stopnia (128 osób, około 75% ogółu respondentów);
- dominowały kobiety (146 osób, około 89% ogółu badanych);
- przeważali studenci w przedziale wiekowym 19-25 lat (128 osób, 78% ogółu badanych);
- studenci mieli zróżnicowany poziom doświadczenia zawodowego w rachunkowości, najwięcej osób deklarowało doświadczenie zawodowe powyżej roku (74 osoby, około 45%) oraz jego brak (54 osoby, około 33% ogółu ankietowanych).

Rys. 1. Charakterystyka próby badawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badanie pilotażowe poprzedza badanie główne i ma na celu ocenę poprawności metodycznej badania i poprawie jego jakości oraz wstępne rozpoznanie wiedzy o badanym środowisku. Narzędziem badania był kwestionariusz ankietowy. Kwestionariusz badawczy obejmował pytania otwarte i zamknięte, w tym pytania z pięciostopniową skalą Likerta.

Słonność do działań nieetycznych mierzono poprzez odpowiedź respondenta na pytanie dotyczące jego zachowania w określonej sytuacji. W zależności od pytania odpowiedzi były mierzone na skali dwustopniowej (student mógł wybrać postępowanie etyczne lub nie) lub na skali porządkowej (trzy lub czterostopnio-

wej). Czynniki mające wpływ na etyczne postępowanie respondentów zmierzono poprzez udzielenie przez respondenta odpowiedzi na pytanie: Proszę określić siłę wpływu poszczególnych czynników na Twoje etyczne postępowanie (1- nieważne; 5-bardzo ważne). Pod uwagę wzięto osiem czynników, a mianowicie: wychowanie, własne poglądy i szacunek dla samego siebie, edukacja, obawa przed konsekwencjami karnymi i skarbowymi, autorytety, możliwość utraty wysokich zarobków, religia, postępowanie koleżanek i kolegów. Ze względu na to, że zmienna zależna – wybór postępowania - była zmienną dyskretną, do zbadania zależności pomiędzy nią a zmiennymi objaśniającymi wybrano model logitowy - w przypadku, gdy przyjmowała dwie kategorie oraz wielomianowy uporządkowany model logitowy w przypadku, gdy przyjmowała więcej niż dwie kategorie. W modelu uporządkowanym wychodzi się z założenia, że zmienna porządkowa y jest odzwierciedleniem nieobserwowalnej zmiennej ciągłej y^* , która jest liniową funkcją zmiennych objaśniających, zapisanych w wektorze kolumnowym x_i oraz nieznanymi parametrami, zapisanych w wektorze kolumnowym β :

$$y_i^* = x_i^T \beta + u_i$$

gdzie $i=1,2,\dots,164$ oznaczają kolejnych studentów biorących udział w badaniu; u_i jest składnikiem losowym o rozkładzie logistycznym, a x_i^T -oznacza wektor zmiennych objaśniających zapisany w postaci wierszowej.

Związek między zmiennymi y i y^* można wyrazić następująco:

$$y_i = j \Leftrightarrow k_{j-1} < y_i^* \leq k_j,$$

gdzie k_j , zwane progami, są zwykle nieznanne i estymuje się je razem z parametrami β . Ponieważ y^* jako zmienna nieobserwowalna, może przyjmować dowolne wartości rzeczywiste, można założyć, że $k_0 = -\infty$, $k_J = +\infty$, zatem liczba progów wymagających oszacowania ogranicza się do $J-1$ [Gruszczyński, 2010 s. 130].

Oszacowania parametrów modeli logitowych nie mają bezpośredniej interpretacji – pozwalają jedynie ocenić kierunek zależności pomiędzy zmienną objaśnianą, a zmiennymi objaśniającymi. Interpretacji parametrów można dokonać w oparciu o ilorazy szans, $\exp(\hat{\beta})$ które mówią, o ile średnio zwiększa się szansa na osiągnięcie wyższej wartości zmiennej objaśnianej przy wzroście zmiennej objaśniającej o jednostkę (ceteris paribus). W przypadku uporządkowanych modeli logitowych przyjmuje się założenie proporcjonalnych szans, czyli że zachodzi równość współczynników nachylenia ($\hat{\beta}$) dla wszystkich kategorii zmiennej obja-

śnianej. Metody estymacji modeli logitowych zostały przedstawione w pracy Cameron i Trivedi [2009], Hilbe [2009].

3. Wyniki badań i dyskusja

Przedmiotem badań było siedem zachowań nieetycznych, które mogą pojawić się w zawodzie księgowego. W związku z tym stworzonych zostało osiem modeli badających wpływ wymienionych w poprzednim paragrafie czynników na rozpatrywane zachowania. W tabelach poniżej przedstawione zostały wyniki estymacji tych modeli.

W pierwszej kolejności zbadano wpływ tych czynników na prawdopodobieństwo złożenia podpisu za inną osobę na dokumencie księgowym. Ponieważ zmienna objaśniana w tym przypadku przyjmowała dwie wartości (tak (1) – złożyłbym/złożyłabym, nie (0) – nie złożyłbym/ nie złożyłabym) oszacowano model logitowy. Ze względu na to, że żaden z badanych mężczyzn nie złożyłby podpisu za inną osobę, oszacowano model tylko dla kobiet. Po zastosowaniu metody warunkowej wstecz, w modelu pozostały trzy zmienne objaśniające: wiek, postępowanie koleżanek i kolegów, studiowany kierunek. Wyniki estymacji tego modelu przedstawia tab. 2.

Tab. 2. Wyniki oszacowania parametrów modelu logitowego ze zmienną objaśnianą będącą odpowiedzią na pytanie: Czy złożyłbyś podpis za inną osobę na dokumencie księgowym?

Zmienne objaśniające	Parametr $\hat{\beta}$	Błąd standardowy	Statystyka Walda	Poziom istotności p	Iloraz szans $exp(\hat{\beta})$
Wiek 26 - 35 lat	2,109	,790	7,134	,008	8,239
Kierunek studiów FiR	-2,157	,754	8,177	,004	,116
Postępowanie koleżanek/kolegów	,799	,325	6,062	,014	2,224
Stała	-4,093	1,110	13,581	,000	,017
R kwadrat Coxa i Snella= 0,121885; R kwadrat Nagelkerkego= 0,269005; Procent poprawnych klasyfikacji= 90,344828					

FiR – Finanse i Rachunkowość

Źródło: opracowanie własne.

Analizując zawarte w tab. 2 wartości ilorazów szans modelu logitowego można zauważyć, że wzrost o 1 jednostkę na skali 1-nieważne; 5-bardzo ważne siły wpływu postępowania koleżanek/kolegów na etyczne postępowanie osoby badanej zwiększało szansę złożenia takiego podpisu 2,415 razy (*ceteris paribus*). Ponadto

bycie osobą w przedziale wiekowym 26-35 lat również zwiększało szansę złożenia takiego podpisu, zmniejszała ją bycie osobą studiującą finanse i rachunkowość. Otrzymany model charakteryzował się słabym dopasowaniem do danych.

Kolejną zmienną zależną, dla której oszacowano model logitowy, była zmienna, której wartości uzyskano poprzez odpowiedź respondentów na pytanie: Czy w celu pozyskania przez firmę kredytów bankowych czy też innych obcych źródeł finansowania (np. dotacji unijnych) zgodziłabyś/zgodziłbyś się przedstawić w lepszym świetle dane w sprawozdaniu finansowym na temat sytuacji finansowej firmy?, mierzona na skali dwustopniowej 1- tak; 0-nie. Wyniki estymacji przedstawiono w tab. 3. Ze względu na to, że dla mężczyzn była istotna statystycznie inna zmienna objaśniająca niż dla kobiet - oszacowano dwa osobne modele.

Tab. 3. Wyniki oszacowania parametrów modelu logitowego ze zmienną objaśnianą będącą odpowiedzią na pytanie: Czy w celu pozyskania przez firmę kredytów bankowych czy też innych obcych źródeł finansowania (np. dotacji unijnych) zgodziłabyś/zgodziłbyś się przedstawić w lepszym świetle dane w sprawozdaniu finansowym na temat sytuacji finansowej firmy?

Płeć	Zmienne objaśniające	Parametr $\hat{\beta}$	Błąd standardowy	Statystyka Walda	Poziom istotności p	Iloraz szans $exp(\hat{\beta})$
Mężczyźni	Edukacja	-,803	,461	3,027	,082	,448
	Stała	2,229	1,606	1,927	,165	9,291
R kwadrat Coxa i Snella=0,190742; R kwadrat Nagelkerkego= 0,258726; Procent poprawnych klasyfikacji= 61,111111						
Kobiety	Wychowanie	-,522	,233	5,038	,025	,593
	Stała	,881	1,058	,693	,405	2,413
R kwadrat Coxa i Snella=0,032621; R kwadrat Nagelkerkego= 0,052941; Procent poprawnych klasyfikacji= 82,876712						

Źródło: opracowanie własne.

Im mniejszy wpływ dla kobiet miało wychowanie na ich etyczne postępowanie, a dla mężczyzn im mniejszy wpływ miała edukacja, tym były większe szanse na to, że zgodzą się przedstawić w lepszym świetle dane na temat sytuacji finansowej firmy.

Następnie oszacowano model logitowy ze zmienną objaśnianą będącą odpowiedzią na następujące pytanie: Czy wykorzystałabyś/wykorzystałbyś informacje zawodowe (np. bazy danych klientów) do swojej działalności? Również w tym przypadku wystąpiły różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami, spośród badanych zmiennych objaśniających tylko jedna miała wpływ na zmienną objaśnianą i zależność ta zachodziła tylko w przypadku kobiet. Zmienną tą był staż zawodowy respondenta. A mianowicie im dłuższy staż tym były mniejsze szanse, że dana

osoba wykorzysta informacje zawodowe do swojej działalności. Szacunki parametrów rozpatrywanego modelu zawarto w tab. 4.

Tab. 4. Wyniki oszacowania parametrów modelu logitowego ze zmienną objaśnianą będącą odpowiedzią na pytanie: Czy wykorzystałabyś/wykorzystałbyś informacje zawodowe (np. bazy danych klientów) do swojej działalności?

Płeć	Zmienne objaśniające	Parametr $\hat{\beta}$	Błąd standardowy	Statystyka Walda	Poziom istotności p	Iloraz szans $exp(\hat{\beta})$
Kobiety	Staż zawodowy respondenta	-,259	,137	3,566	,059	,772
	Stała	-,193	,394	,241	,624	,824
R kwadrat Coxa i Snella=0,024374; R kwadrat Nagelkerkego= 0,034697; Procent poprawnych klasyfikacji= 70,547945						

Staż zawodowy respondenta– zmienna porządkowa przyjmująca następujące wartości 1- brak stażu, 2 staż do 6 miesięcy, 3 – staż od 6 miesięcy do 1 roku, 4 – staż powyżej 1 roku.

Źródło: opracowanie własne.

W dalszej kolejności oszacowano model logitowy ze zmienną objaśnianą użytą przez odpowiedź respondentów na pytanie: Czy po zmianie pracy zachowałabyś/zachowałbyś tajemnicę zawodową na temat kontrahentów i innych aspektów działalności poprzedniego pracodawcy? Ponownie wpływ na postępowanie respondentów miała edukacja – im większą siłę wpływu tego czynnika deklarowali respondenci, tym większe były szanse na to, że tajemnica zawodowa zostanie zachowana. Uzyskane wyniki przedstawiono w tab. 5.

Tab. 5. Wyniki oszacowania parametrów modelu logitowego ze zmienną objaśnianą będącą odpowiedzią na pytanie: Czy po zmianie pracy zachowałabyś/zachowałbyś tajemnicę zawodową na temat kontrahentów i innych aspektów działalności poprzedniego pracodawcy?

Zmienne objaśniające	Parametr $\hat{\beta}$	Błąd standardowy	Statystyka Walda	Poziom istotności p	Iloraz szans $exp(\hat{\beta})$
Edukacja	,600	,250	5,753	,016	1,822
Stała	,092	,930	,010	,921	1,096
R kwadrat Coxa i Snella=0,033196; R kwadrat Nagelkerkego=0,075108; Procent poprawnych klasyfikacji= 91,463415					

Źródło: opracowanie własne.

Ponieważ kolejne dwie zmienne poddane analizie miały charakter porządkowy, zastosowano uporządkowane modele logitowe. Pierwszą zmienną objaśnianą

uzyskano poprzez odpowiedź respondenta na pytanie: Czy przyjąłabyś/przyjąłbyś ofertę klienta firmy rozpatrzenia jego sprawy prywatnie poza firmą? Zmienna ta przyjmowała 3 wartości: 1 - NIE, 2 - TAK, w ramach pomocy (nieodpłatnie), 3 - TAK, odpłatnie. W tab. 6 przedstawiono szacunki parametrów modelu z tą zmienną objaśnianą.

Na podstawie wyników zawartych w tabeli 6 można stwierdzić, że im dla danej osoby większy wpływ na postępowanie etyczne miało wychowanie, tym była większa szansa na to, że dana osoba rozpatrzy sprawę prywatnie poza firmą. Wpływ edukacji, własnych poglądów i szacunku do samego siebie, bycie na studiach I stopnia i staż powyżej 6 miesięcy lub brak stażu zmniejszył szansę na to, że dana osoba przyjmie ofertę rozpatrzenia sprawy klienta poza firmą przy założeniu ceteris paribus. Łączny test równoległości linii pokazał, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy o proporcjonalności szans, a więc specyfikację uporządkowanego modelu logitowego można uznać za poprawną.

Tab. 6. Wyniki oszacowania parametrów uporządkowanego modelu logitowego ze zmienną objaśnianą będącą odpowiedzią na pytanie: Czy przyjąłabyś/przyjąłbyś ofertę klienta firmy rozpatrzenia jego sprawy prywatnie poza firmą?

Zmienne objaśniające	Parametr $\hat{\beta}$	Błąd standardowy	Statystyka Walda	Poziom istotności p	95% Przedział ufności	
					Dolna granica	Górna granica
cut 1	-3,269	1,199	7,439	,006	-5,619	-,920
cut 2	-1,346	1,172	1,319	,251	-3,644	,951
Wychowanie	,574	,249	5,323	,021	,086	1,062
Edukacja	-,718	,172	17,527	,000	-1,055	-,382
Własne poglądy i szacunek do samego siebie	-,406	,232	3,061	,080	-,861	,049
Studia I stopnia	-,987	,407	5,889	,015	-1,784	-,190
Studia II stopnia	0a	.	.	.	.	.
Staż powyżej 6 miesięcy lub brak stażu	-1,031	,509	4,109	,043	-2,028	-,034
Staż do 6 miesięcy	0a	.	.	.	.	.
R kwadrat Coxa i Snella=0,175538; R kwadrat Nagelkerkego=0,202819; Procent poprawnych klasyfikacji =75,9%						
Test równoległości linii: Chi-kwadrat=5,595804; df=5; p=0,347555						

Źródło: opracowanie własne.

Kolejny uporządkowany model logitowy stworzono dla zmiennej o wartościach otrzymanych przez zadanie respondentem następującego pytania: Czy przy-

jęłabyś/przyjąłabyś prezenty od klienta firmy za wykonywaną pracę? Respondent miał do wyboru trzy odpowiedzi, którym przyporządkowano następujące wartości: 1 – NIE, 2 - TAK, ale tylko o małej wartości (np. kawa, czekoladki), 3 - TAK, bez względu na ich wartość.

W tab. 7 przedstawiono wyniki estymacji tego modelu. Znaleziono, że istotny wpływ na rozpatrywaną zmienną objaśnianą, i to tylko dla kobiet – miała zmienna – możliwość utraty wysokich zarobków. Im miała ona większy wpływ dla respondenta na jego etyczne postępowanie, tym były większe szanse na to, że przyjmie on prezent od klienta firmy za wykonywaną pracę.

Wyniki testu równoległości linii pokazują, że współczynniki nachylenia są jednakowe dla wszystkich kategorii zmiennej zależnej, a więc zastosowanie uporządkowanego modelu logitowego było uprawnione.

W przypadku zmiennej, której wartości uzyskano poprzez odpowiedź respondentów na pytanie: Czy efekty pracy innych osób przypisałaś/przypisałabyś sobie? nie otrzymano istotnych zależności pomiędzy nią, a rozpatrywanymi zmiennymi objaśniającymi.

Tab. 7. Wyniki oszacowania parametrów uporządkowanego modelu logitowego ze zmienną objaśnianą będącą odpowiedzią na pytanie: Czy przyjąłabyś/przyjąłabyś prezenty od klienta firmy za wykonywaną pracę?

Płeć	Zmienne objaśniające	Parametr $\hat{\beta}$	Błąd standardowy	Statystyka Walda	Poziom istotności p	95% Przedział ufności	
						Dolna granica	Górna granica
Kobiety	cut 1	,258	,603	,183	,669	-,924	1,439
	cut 2	3,557	,693	26,346	,000	2,199	4,916
	Możliwość utraty wysokich zarobków	,323	,161	4,008	,045	,007	,640
R kwadrat Coxa i Snella=0,027284; R kwadrat Nagelkerkego= 0,033114; Procent poprawnych klasyfikacji= 70,547945							
Test równoległości linii: Chi-kwadrat= 0,018233; df=1; p= 0,892590							

Źródło: opracowanie własne.

Reasumując zbadano, czy czynniki indywidualne związane z wewnętrznym (osobowym) kodeksem wartości i czynniki demograficzne mają wpływ na nieetyczne postępowanie respondentów. Czynniki demograficznymi mającymi wpływ na postępowanie był wiek, stopień studiów, staż pracy, płeć oraz kierunek studiów. Nie miało wpływu, czy student studiował stacjonarnie czy niestacjonarnie oraz czy przeważającym sposobem wypracowania stażu zawodowego przez respondenta była własna działalność, czy zatrudnienie/praktyka w firmie innej niż

własna. To, czy omawiany wpływ był istotny, czy nie, zależało od tego, jaki rodzaj nieetycznego postępowania rozważano. Jeśli chodzi o czynniki indywidualne, to najczęściej zmienną, która miała wpływ na postępowanie była edukacja, następnie wychowanie. Zmiennymi mającymi zaś wpływ w pojedynczych przypadkach były zmienne, takie jak: możliwość utraty wysokich zarobków, postępowanie koleżanek/kolegów, własne poglądy i szacunek do samego siebie. Nie znaleziono istotnego wpływu pomiędzy badanymi zachowaniami nieetycznymi a czynnikami, takimi jak: religia, autorytety, obawa przed konsekwencjami karnymi i skarbowymi.

Osoby w przedziale wiekowym 26-35 lat częściej niż osoby w innym wieku deklarowały, że złożyłyby podpis na dokumencie firmowym za inną osobę, bycie studentem rachunkowości i finansów zmniejszało prawdopodobieństwo złożenia takiego podpisu. Żaden z badanych mężczyzn nie złożyłby podpisu za inną osobę, tak więc powyższe wnioski dotyczą tylko kobiet.

Kolejne konkluzje dotyczą wpływu czynników endogenicznych, związanych z wewnętrznym (osobowym) kodeksem uwarunkowanym wychowaniem, środowiskiem i otoczeniem, w którym kształtuje się osobowość i utrwalają pewne cechy charakteru:

- im dana osoba deklarowała większy wpływ postępowania kolegów i koleżanek na jej etyczne postępowanie, tym większe było prawdopodobieństwo, że złożyłaby podpis za inną osobę na dokumencie księgowym;
- w przypadku mężczyzn – im większy wpływ na etyczne postępowanie miała dla danej osoby edukacja, tym było mniejsze prawdopodobieństwo, że przedstawi ona w lepszym świetle dane na temat sytuacji finansowej firmy, dla kobiet takim czynnikiem zmniejszającym to prawdopodobieństwo było wychowanie.

Podsumowanie

Należy podkreślić, że przeprowadzone badanie ma charakter pilotażowy. Podstawowe ograniczenia badawcze, czyli liczebność próby, wąski zakres przedmiotu badań oraz zawężony zakres terytorialny nie pozwalają na uogólnienie wyników badań na populację studentów rachunkowości w Polsce. Pomimo ograniczeń przeprowadzone badanie stanowi oryginalny wkład do badań z zakresu etyki zawodowej i postaw etycznych w środowiskach studenckich oraz będzie przyczynkiem do dalszej dyskusji naukowej nad zagadnieniem determinantów postrzegania kwestii etycznych osób zajmujących się rachunkowością.

W kolejnych badaniach nad determinantami (nie)etycznych zachowań studentów powiązanych z rachunkowością warto byłoby zastosować model zrównoważo-

nego rozwoju zawodowej etyki księgowych, opracowany przez M. Namazi i H. Rajabdorri [2020]. Autorzy tego modelu uwzględnili cztery konstrukty, takie jak: osobowe, społeczne, ekonomiczno-organizacyjne i środowiskowe. Pierwszy obszar w strukturze modelu odnosi się do czynników powiązanych z cechami osobowymi, obejmującymi sprawiedliwość, deontologię, relatywizm, stopień egoizmu i utylitaryzm. Drugi obszar to presja społeczna wywierana na księgowego przez podmioty społeczne, w tym rodziców, współmałżonka i przyjaciół, aby zaangażować się lub powstrzymać od wykonywania wyznaczonych działań. Opierając się na tej konstrukcji, na etyczne zachowanie księgowego duży wpływ mają czynniki społeczne, takie jak podatność na wpływ tego, co myślą i robią inni, a także normy i praktyki panujące w społeczeństwie. W efekcie społeczne normy i struktury w dużej mierze określają zachowanie księgowych. Kolejny obszar wskazuje na czynniki, takie jak: wpływ branży, rodzaju, wielkości i uwarunkowań ekonomicznych organizacji na etyczne postępowanie księgowego. Ostatni obszar determinujący etyczne postępowanie osób zajmujących się rachunkowością dotyczy czynników środowiskowych i zrównoważonego rozwoju. Czynniki środowiskowe odnoszą się do znaczenia, ochrony, zachowania i etyki środowiska. Znaczenie „społecznej odpowiedzialności biznesu” jest głównym powodem zajmowania się czynnikami środowiskowymi.

ORCID iD

Anna Dyhdalewicz: <https://orcid.org/0000-0001-6605-961X>

Renata Gmińska: <https://orcid.org/0000-0002-0780-0428>

Katarzyna Sokołowska: <https://orcid.org/0000-0002-4714-3653>

Literatura

1. Anwar S., Shah N. (2017), *Impact of Personality Traits on Ethical Behavior*, The Government: Research Journal of Political Science Vol. VI, pp. 95-114.
2. Baud C., Brivot M., Himick D. (2021), *Accounting Ethics and the Fragmentation of Value*, Journal of Business Ethics 168, pp. 373–387, doi:10.1007/s10551-019-04186-9.
3. Beu D. S., Buckley M. R., Harvey M. G. (2003), *Ethical decision-making: a multidimensional construct*, Business Ethics, the Environment & Responsibility, Volume 12, Issue 1, pp. 88-107, <https://doi.org/10.1111/1467-8608.00308>.

4. Cagle J. A. B., Baucus M. S. (2006), *Case Studies of Ethics Scandals: Effects on Ethical Perceptions of Finance Students*, "Journal of Business Ethics" Vol. 64, Issue 3, pp. 213–229, DOI 10.1007/s10551-005-8503-5.
5. Cameron A., Trivedi P. (2005), *Microeconometrics: Methods and Applications*. Cambridge University Press, Nowy York.
6. Casali G. L., Perano M. (2021), *Forty years of research on factors influencing ethical decision making: Establishing a future research agenda*, Journal of Business Research Volume 132, August, pp. 614-630.
7. Chudzicka-Czupała A. (2013), *Etyczne zachowanie się człowieka w organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
8. Cieciora M. (2015), *Etyka w świetle rozwijającego się behawioryzmu w rachunkowości*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 396, s. 19-27, doi: 10.15611/pn.2015.396.02.
9. Cohen J. R., Pant, L. W., Sharp, D. J. (1998), *The Effect of Gender and Academic Discipline Diversity on the Ethical Evaluations, Ethical Intentions and Ethical Orientation of Potential Public Accounting Recruits*, Accounting Horizons, Vol.12, No. 3, pp. 250-270.
10. Czerniawska M., Szydło J. (2020), *Conditions for Attitudes towards Native Culture, Religion and Church and Religiously Motivated Ethics*, European Research Studies Journal, vol. 23, nr 4, s.123-134, doi:10.35808/ersj/1675
11. Dyhdalewicz A., Gmińska R. (2019), *Etyka zawodowa księgowych z perspektywy studentów – prezentacja wyników badań ankietowych*, „Acta UniversitatisLodziensis. Folia Oeconomica”, 6 (345), s. 27–55.
12. Fagbemi O. (2020), *Impact of Environmental, Demographical and Personal Factors on Auditors' Ethical Decision Making in Nigeria*, Studia Universitatis "VasileGoldis" Western University of Arad, Economics Series, Vol. 30, Issue 3, pp. 35- 58, doi: 10.2478/sues-2020-0016.
13. Garstka M. (2014), *Etyka zawodowa w rachunkowości*, Annales. Etyka w życiu gospodarczym, Vol. 17, No. 1, February, s. 61-72.
14. Gruszczynski M. (2010), *Mikroekonometria. Modele i metody analizy danych jakościowych*, Wolters Kluwer, Warszawa.
15. Gurvitsh N., Alver J., Alver L. (2017), *On the role and place of business ethics on the modern business world – evidence from Estonia*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 93 (140), s. 79-95, <http://www.ztr.skwp.pl> doi: 10.5604/01.3001.0010.3190.
16. Hilbe J.M. (2009), *Logistic regression models*. Chapman & Hall/CRC Press, Boca Raton.

17. Kalinowska K., Kalinowski M. (2014), *Zawód specjalisty ds. rachunkowości zarządczej w perspektywie etycznej*, Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym, Vol. 17, No. 1, February 2014, s. 73-83.
18. Kamińska-Stańczak A., Silska-Gembka S. (2021), *Badania empiryczne nad etyką w rachunkowości – systematyczny przegląd literatury*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Vol. 45, Nr 3, s. 129-152, <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0015.2348>.
19. Karmańska A. (2016), *Etyka zawodowa w rachunkowości*, SKwP, Zarząd Główny ICZK.
20. Keller C., Smith K.T., Smith M. (2007), *Do Gender, Educational Level, Religiosity, and Work Experience Affect the Ethical Decision-Making of U.S. Accountants? Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 18, Issue 3, pp. 299-314, <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2006.01.006>.
21. Kotyla C., Hyży M. (2021), *Ethical threats and safeguards. The case of statutory auditors in the Gdansk region*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Vol. 45, Nr 2, s. 121-144, <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.9566>.
22. Maruszewska W. (2020), *The effect of agency relationships and individual ethical ideology on decision duplication with regard to questionable accounting policy choice. An experimental study*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Nr 107 (163), s. 159-182, <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.2468>.
23. Mubaco G., Bagchi K., Udo G., Marinovic M. (2021), *Personal Values and Ethical Behaviour in Accounting Students*, Journal of Business Ethics, 174, pp. 161–176, <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04606-1>.
24. Namazi M., Rajabdorji H. (2020), *A mixet content analysis model of ethics in the accounting profession*, Meditari Accountancy Research, Vol. 28, No. 1, pp. 117-138, DOI 10.1108/MEDAR-07-2018-0365.
25. Nowak M., (2018), *Etyka rachunkowości w spojrzeniu polskich badaczy. Metaanaliza monografii krajowych*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 506, Wrocław, s. 93-104, doi: 10.15611/pn.2018.506.09.
26. O’Leary C., Hannah F. (2008), *Are Students From Different Business Majors Predisposed To Different Ethical Sensitivities?*, Corporate Ownership & Control, Vol. 6, Issue 1, pp. 254-262.
27. Poje T., Groff M.Z. (2022), *Mapping Ethic Aducation in Accounting Research: A Bibliometric Analysis*, Journal of Business Ethics 179, pp. 451–472, <https://doi.org/10.1007/s10551-021-04846-9>.
28. Rzepka A., Wójtowicz P. (2018), *Rola Kodeksu etyki zawodowych księgowych IFAC w opinii praktyków i studentów - wyniki wstępnych badań*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 96 (152), s.123-149, doi: 10.5604/01.3001.0011.6174.

29. Silska-Gembka S., Kamińska-Stańczak A. (2020), *Podsumowanie dorobku publikacyjnego z obszaru etycznych aspektów rachunkowości – przegląd czasopism krajowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 108 (164), s. 167-190, <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.3601>.
30. Smith A. E., Zlatevska N., Chowdhury R. M. M. I. & Belli A. (2023), *A Meta-Analytical Assessment of the Effect of Deontological Evaluations and Teleological Evaluations on Ethical Judgments/Intentions*, Journal of Business Ethics, <https://doi.org/10.1007/s10551-022-05311-x>.
31. Suryaningrum D.H., Hastiti S., Suhartini D, (2007), *Accounting student and lecturer ethical behavior: evidence from Indonesia*, Business Education & Accreditation, Vol. 5, No 1, pp. 31-40.
32. Szydło J. (2017), *Differences between Values Preferred by Generations X, Y and Z*, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, T. 18, z. 3, cz. 1, s. 89-100.
33. Szydło J. (2018), *Kulturowe ramy zarządzania*, Wydawnictwo Naukowe Sophia, Katowice.
34. Yamin M.A.Y. (2020), *The Relationship between RIGHT Ethical Behavior Perspective, Demographic Factors, and BEST Ethical Performance*, International Review of Management and Marketing, Vol 10 (1), 27-39, <https://doi.org/10.32479/irmm.9100>.

Determinants of the perception of ethical issues in the accounting profession – students' perspective

Abstract

The aim of the article is to identify the factors affecting the ethics of people dealing with accounting and to answer the question whether the factors declared by the surveyed students, which according to them determine their ethical conduct, affect the likelihood of avoiding unethical behaviours by them when performing activities in the field of accounting. The article uses a critical analysis of the literature on the subject and own pilot research in the field of ethics of professional accountants from the perspective of accounting students, in particular the motives of their unethical behaviour and factors influencing their ethical conduct. Quantitative methods were used in the elaboration of the survey results. The review of the literature made it possible to identify exogenous and endogenous factors conditioning ethical decision-making. The results of the research indicate the influence of factors such as personal values and demographic factors on the unethical behaviours of the surveyed students, inconsistent with the system of values adopted in Code of Professional Ethics in Accounting. The conclusions may be an inspiration for fur-

ther research in the field of professional ethics and ethical attitudes in student environments.

Key words

determinants of ethical behaviours, professional ethics, persons dealing with accounting, students